

Úvahy o reformě české vědy

V Parlamentu České republiky se nyní projednává zákon (č. 130) o podpoře výzkumu, vývoje a inovací. Tento zákon by měl být základem pro chystanou reformu financování vědy. Ve svém vystoupení při zahájení XXI. biochemického sjezdu v Českých Budějovicích v září 2008 (o sjezdu podrobněji na str. XCV) jsem se tedy zaměřil na některé problémy související s reformou.

Základní struktura a organizace výzkumu v České republice je vcelku na dobré úrovni. Nemáme žádný byrokratický a zejména politický orgán, který by určoval, na jaká témata by se měl výzkum soustředit. Základní politika výzkumu se tvoří ve vládní Radě pro výzkum a vývoj (RVV), jejíž členové jsou zčásti vědci a zčásti zástupci tzv. poskytovatelů, tedy institucí, které dostávají ze státního rozpočtu finance a dále je rozdělují jednotlivým subjektům výzkumu. V Radě jsou také zastoupeni manažeři výzkumu. RVV ustavila expertní komise, které jí dávají doporučení založená na odborné diskusi. Komise jsou tři: pro neživou přírodu, pro biologii, lékařství a chemii a pro společenské a humanitní vědy. K nejvýznamnějším úkolům RVV patří navrhnout vládě rozpočet pro poskytovatele, a to podle jejich vědeckého výkonu.

A tady je jeden z hlavních problémů naší vědy. Je totiž velmi obtížné vědecký výkon objektivně hodnotit pouze byrokratickými postupy, např. sčítáním nějak nastavených bodů za jednotlivé výstupy výzkumné a vědecké práce: publikace, knihy, kapitoly v monografiích, patenty, průmyslové vzory ad. Těžko se srovnávají různé obory, nové a staré projekty apod. Důmínám se, že správnější postup, i když zdaleka ne ideální, by byl vzít tato „naukometrická“ kritéria jako základ a posuzovat je expertní skupinou, možno-li, tak s účastí zahraničních odborníků. Posuzovat by se neměly jednotlivé instituce, ale obory přes hranice institucí, a to vždy jednou odbornou skupinou. Financování poskytovatelů by pak mělo reflektovat toto hodnocení.

Financování subjektů výzkumu podle hodnocení výkonu je základním bodem chystané reformy výzkumu, vývoje a inovací, kterou připravuje Rada. Pokud nebude metodika hodnocení správná, nebude reforma úspěšná.

Je třeba dodat, že tento systém, kdy věda nespadá do výlučné pravomoci určitého ministerstva, tedy politického orgánu, ale je v podstatě „řízena“ odbornou vládní radou, které v našem případě předsedá premiér, nám mnoho kolegů z jiných států závidí.

Druhým problémem naší vědy je naprosto nedostatečné financování výzkumu soukromými subjekty, např. průmyslový-

mi podniky. Přitom má Česká republika v této formě podpory výzkumu dobrou tradici. Stačí si přečíst vzpomínky Otto Wichterleho na výzkum u firmy Baťa, nebo si připomenout kvalitní výzkum u farmaceutické firmy Frágnier. Reforma výzkumu, vývoje a inovací reaguje na tuto situaci zřízením Technologické agentury ČR (TA ČR), která by měla poskytovat granty na aplikovaný výzkum konkrétních technických problémů. Podmínkou pro udělení grantu by byla spoluúčasť soukromého subjektu, který by měl výsledky výzkumu realizovat v praxi.

Reforma také počítá s podstatným snížením rozpočtových kapitol, kam jsou ze státního rozpočtu finanční prostředky na výzkum dosud směřovány. Dnes je jich 22, počet by se měl snížit na 11: Akademie věd ČR, Grantová agentura ČR, Ministerstvo kultury, Ministerstvo obrany, Ministerstvo průmyslu a obchodu, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo vnitra, Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo zemědělství, RVV a TA ČR. Původně jich mělo být ještě méně (5 nebo 7).

Důležitou, i když dočasnou součástí struktury výzkumu u nás jsou finance, které mají být získány ze strukturálních fondů EU. Jen z operačního programu Výzkum a vývoj pro inovace by mělo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy rozdělit přes 60 miliard Kč. Tyto peníze mají být do vědy investovány v letech 2007–13 s možností prodloužení čerpání do r. 2015. Kvůli politickým problémům na ministerstvu v posledních letech byl tento operační program schválen v Bruselu až v říjnu 2008, čímž se značně zkracuje doba čerpání. Nyní je proto třeba urychleně rozhodnout o projektech, které budou financovány, a to vůbec není snadné. Posuzovat by se mělo především podle kvality navrhovaných projektů, ale také podle potřeby pro rozvoj vědy u nás. Nejdůležitější je podle mého názoru podpořit vznik center navázaných na tzv. velké infrastruktury, což jsou velké nákladné přístroje přesahující potřeby ČR, tedy alespoň střeoevropského, když už ne celoevropského významu. Dobrá infrastruktura by měla sloužit jako unikátní a moderní zařízení alespoň 15–20 let. Za infrastrukturu by nemělo být považováno nic, co má krátkodobou životnost a co rychle zastará. Myslím, že tady máme velký dluh, protože

návrhů na takové infrastruktury je málo. Přitom si musíme uvědomit, že je sice snadné postavit budovy a naplnit je drahými přístroji, ale je těžké vypracovat kvalitní vědecký program pro infrastrukturu a zajistit, kdo ho bude řešit včetně kompetentní obsluhy. A také vědět, jak se bude infrastruktura financovat po r. 2013 (2015).

Reformu výzkumu osobně vítám, i když v některých bodech zůstává na půl cesty. Je to jednak nedostatečné snížení rozpočtových kapitol (podle mého názoru by jich mělo být nanejvýš 7), ale zejména stále ještě nejasné legislativní ukotvení RVV. Myslím si, že by předsedou RVV měl být ze zákona některý místopředseda vlády, který by tuto funkci vykonával jako hlavní, ne-li jedinou. Tedy ne, jak to bývalo, že se jednomu místopředsedovi vlády dalo do jeho kompetence všechno, co se nehodilo do žádného ministerstva. RVV by měla být ústředním státním orgánem a její sekretariát by měl striktně administrativní roli. To by ovšem předpokládalo, že by členové RVV byli skutečné osobnosti jak po odborné, tak po manažerské stránce, lidé s důvěrou vědecké veřejnosti a se schopností objektivně rozhodovat v zájmu celku a ne v zájmu své instituce. Museli by své členství v Radě brát jako svou hlavní činnost, aktivně se věnovat svým úkolům a přicházet s dobře promyšlenými a prodiskutovanými návrhy. Současná Rada tyto ambice nenaplňuje.

Hlavním problémem organizačního uspořádání našeho výzkumu zůstává metodika hodnocení. Pokud nebude kvalitní, jednoduchá a průhledná, může mít fatální dopad na náš výzkum, protože může vést k zániku kvalitních vědeckých týmů a celých institucí a naopak k podpoře oblastí, které si podporu nezaslouží. Proto bychom měli sledovat vývoj v metodice hodnocení připravovaný RVV a sami přispět návrhy, jak spravedlivé hodnocení zajistit.

Závěrem bych se rád dotkl specifické problematiky výzkumu v oblasti biochemie a molekulární biologie. Obor molekulární biologie Rada stanovila jako jeden z oborů prioritních. Takové má postavení i v národních programech výzkumu. Je třeba tohoto postavení využít a soustředit prostředky na podporu toho nejlepšího výzkumu, který se u nás provádí. Myslím, že si uvědomujeme, že naše obory nejsou zdaleka na takové úrovni, jakou bychom si přáli, a jako nejlepší cestu k nápravě vidím právě v neplošném rozdělování prostředků a podpoře vynikajících týmů a jednotlivců. A že takové máme, není pochyb.

U příležitosti 90. výročí založení Československa 28. října 2008 byl profesor Václav Pačes vyznamenán medailí Za zásluhy II. stupně za zásluhy o stát v oblasti vědy. V. Pačes působí v Ústavu molekulární genetiky AV ČR, v. v. i., a od r. 2005 je předsedou Akademie věd ČR. V této funkci významně přispěl k rozvoji a transformaci vědeckých pracovišť AV ČR. Blahopřejeme.